

Løgn og forbannet dikt!

Reidar Ommundsen

Reidar Ommundsen

«Du lyver så det renner av deg!» Jeg vet ikke om dette bare er et uttrykk fra mine trakter, Sørlandet, men det viser til en forestilling – eller stereotypi – om at løgnaktighet kan «renne over» i kroppsspråk, og derved avsløres. Det fins mange stereotypier om hva slags kroppsspråk som avslører en løgner. En amerikansk undersøkelse fra begynnelsen av 1980-tallet fant stor grad av enighet om at løgnere kan avsløres ved at de unngår blikk-kontakt, beveger føtter og ben, og snakker raskt. Undersøkelser fra ulike europeiske land kommer frem til lignende, men også andre forestillinger om hva som gjør det mulig å gripe en person i løgn. Den mest vanlige stereotypien i vestlige undersøkelser er at personer som lyver, unngår blikk-kontakt. Men det betyr ikke at stereotypien er sann. Gjennomgang av en lang rekke eksperimenter foretatt i vestlige land viser at forsøkspersoner i liten grad er i stand til – på grunnlag av for eksempel kroppsspråk, mimikk og måten å snakke på – å gjennomskue personer som er instruert til å lyve. Hadde forsøkspersoner blitt bedt om bare å gjette, ville tilfeldigheten ha gitt dem rett i 50 prosent av gangene. Vestlige forsøkspersoner har riktignok i snitt rett i 54 prosent av forsøkene på å avsløre løgn, men dette er ikke mye mer enn sjanse.

Stereotypier om hvilke atferdstegn som kan avsløre løgnere, synes altså å ha liten rot i virkeligheten. Men slike stereotypier kan likevel ha praktisk betydning. Dersom man snakker sant, men av ulike grunner likevel opptrer i overensstemmelse med stereotypien, for eksempel unngår blikk-kontakt, kan andre komme til å stille spørsmål ved ens troverdighet. Derfor kan økt kunnskap om stereotypier om hva som avslører løgnere, være nyttig, for eksempel i kommunikasjon mellom representanter for ulike kulturer. Det er ikke nødvendigvis slik at vestlige stereotypier er universelle og delt med ikke-vestlige kulturer.

Nå er det nettopp publisert en rapport fra to krysskulturelle undersøkelser. Den første ble foretatt i 58 land og omfatter til sammen mer enn en million innbyggere som hadde bodd i sine respektive land hele livet. Spørsmålet de fikk, var: «Hvordan kan du vite om en person lyver?». Det var ingen faste svarkategorier i spørreskjemaet, så deltakerne måtte selv utforme sine svar. Svarene ble gruppert i en rekke kategorier, og disse ble deretter talt opp. «Unngå blikk-kontakt» var den klart hyppigst nevnte kategorien med ca. 64 prosent av svarene. På andre plass kom svar som falt i kategorien «nervøs oppførsel» med rundt 15 prosent av svarene. Nærmere analyser viste at i 51 av de 58 landene var «unngå blikk-kontakt» nevnt som viktigste kilde til å avsløre løgn. Det var mindre, men likevel utbredt enighet om for eksempel «nervøs oppførsel».

På grunnlag av disse resultatene ble det utformet et nytt spørreskjema med faste svarkategorier. Dette skjemaet ble – etter å ha bli oversatt til de respektive språkene – besvart av 20 menn og 20 kvinner i hvert av til sammen 63 land. Resultatene viste at rundt 71 prosent mener at løgnere unngår blikk-kontakt, i overkant av 60 prosent mener at løgnere avslører seg ved kroppslig uro og at de plukker og klør på seg selv mens de lyver, eller at de utbroderer sine fortellinger mer enn normalt.

Det klareste bilde vi sitter igjen med, er at det er overveldende enighet – i øst som i vest – om at unngåelse av blikk-kontakt kan være et tegn på at en person lyver. Både eldre og yngre (studenter) mener det. Hvorfor er det slik frapperende enighet, når det er vist at denne stereotypien ikke støttes av eksperimenter foretatt i vest? I mangel av godt begrunnede svar tillater forfatterne seg å spekulere. Fordi løgn utvilsomt kan være ødeleggende for sosiale relasjoner, er det i alle land viktig å motvirke

at folk lyver. Barn har kanskje blitt fortalt av sine foreldre gjennom generasjoner at løgn kan avsløres gjennom ulike former for kroppsspråk, med den hensikt å skremme dem fra å lyve. Dette kan være grunnen til at slike stereotypier er så utbredt. Men hvorfor er nettopp stereotypien om unngåelse av blikk-kontakt så universell? Andre krysskulturelle studier har vist at unngåelse av blikk-kontakt forbindes med skamfølelse. Dersom det er enighet i ulike kulturer at det er skammelig å lyve, er vi kanskje på sporet av hvorfor det er så stor enighet om at nettopp unngåelse av blikk-kontakt assosieres med løgnaktighet. Rapporten har en hovedforfatter, men bak ham står det en internasjonal forskergruppe som faktisk består av 90 personer!